

MEĐUNARODNA EKONOMIJA

Miloš Todorović i Ivan Marković, *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, 2013, Niš, str. 583.

Prateći savremene tendencije inostrane literature, prerastajući iz materije međunarodnih ekonomskih odnosa, kako se preovlađujuće na našim prostorima nazivala i izučavala ova materija, u materiju međunarodne ekonomije, dva autora, prof. dr Miloš Todorović i dr Ivan Marković, su objavila ovo obimno i obuhvatno delo u kome su, pored sistematizovanja znanja na ovom polju, dali i lični pečat ovoj materiji.

Prevazilazeći potrebe koje treba da zadovolji udžbenik i potrebe sticanja osnovnih znanja iz ove oblasti, knjiga Međunarodna ekonomija, autora dr Miloša Todorovića i dr Ivana Markovića, donosi detaljno objašnjenje međunarodnih ekonomskih pojava i procesa u svetskoj privredi, kako istorijskih tako i savremenih. Stoga bi se mogla označiti ne samo kao udžbenik, koji će studentima neminovno pružiti sva potrebna saznanja iz ove oblasti, već i kao monografsko delo, koje donosi mnogo šira znanja od osnovnih.

Iako po svojoj strukturi u skladu sa inostranim udžbenicima, treba istaći da je većina poglavlja data detaljnije i sistematičnije, u potpunosti približavajući obrađenu materiju čitaocu. Autori su uneli i novine u strukturi, uključujući oblasti i pitanja koje nemamo prilike sresti u drugim udžbenicima. Pored toga, način prezentiranja materije donosi lični pečat i odražava sopstvena mišljenja i ocene autora o razmatranoj materiji i obrađenoj temi.

Dva autora su se opredelila da međunarodne ekonomske tokove u knjizi predstave i objasne iz tri perspektive. Prvu, najširu i najopštiju, postavili su tako da se odnosi na zakonitosti koje vladaju u svetskoj privredi i trgovini, kao i da ujedno stvara mogućnosti za ostvarenje druge perspektive. Drugi nivo posmatranja, autori su usmerili na sagledavanje problema iz ugla nacionalne ekonomije, njenog položaja i šansama za veće uključivanje u međunarodnu podelu rada kao i stvaranju pretpostavki za donošenje adekvatnih zakonskih rešenja koje će međunarodnu saradnju staviti u funkciju unapređenja privrednog razvoja. Treći nivo posmatranja, koji ima karakter mikorekonomske, usmerili su na pitanja adekvatnog uključivanja preduzeća u međunarodnu trgovinu i ostale oblike međunarodne ekonomske saradnje, ostvarujući tako i pragmatičnost kroz davanje smernica kako da se konkretno preduzeće, proizvod ili usluga učine što konkurentnijim na svetskom tržištu. Ovakvim pristupom, autori su postigli nekoliko ciljeva u pogledu omogućavanja lakšeg razumevanja brojnih aspekata međunarodnih ekonomskih odnosa: međunarodnih ekonomskih kretanja, međunarodnih ekonomskih integracija, odluka međunarodnih finansijskih i ekonomskih institucija kao i onih u oblasti spoljnotrgovinskog, deviznog i carinskog poslovanja.

Ovo delo, obima 583 strana, sistematizovano je u pet obimnih delova: *Svetska privreda i međunarodna trgovina*, *Teorija međunarodne trgovine*, *Osnovi međunarodnih finansija*, *Spoljnotrgovinska politika* i *Izazovi svetske privrede u XXI veku*, od kojih se svaki sastoji od nekoliko tematskih oblasti.

U prvom delu knjige, pod naslovom *Svetska privreda i međunarodna trgovina*, obrađene su tri tematske oblasti: *Savremene tendencije u svetskoj privredi*, *Fenomen globalizacije* i *Analiza spoljne trgovine*. U ovom delu knjige, autori analiziraju stanje u svetskoj privredi i međunarodnoj trgovini, polazeći od istorijskog nasleđa pa do aktuelnog stanja i trenutnog odnosa snaga zemalja sveta, ukazujući na disbalans kako u pogledu razvijenosti tako i u pogledu zaoštavanja međunarodnih ekonomskih odnosa na relaciji Sever-Jug i Zapad-Istok. U ovom delu, autori ukazuju na potrebu detaljne analize aktuelnog stanja i procesa koji se odvijaju na globalnom nivou, a koje karakterišu intenzivne promene i rastuća međuzavisnost nacionalnih ekonomija i svetske privrede, kako bi mogle da se predlože mere za poboljšanje položaja nacionalne ekonomije u međunarodnoj podeli rada. Interesan je apsurd na koji autori ukazuju ovde, a to je da teorijsku podlogu globalizacije čini klasična teorija međunarodne trgovine, čime „najstarija teorija međunarodne trgovine postaje najaktuelnija“.

Ističe se zapažanje autora da je „svet isprepletan mrežom ekonomskih, socijalnih i političkih veza“ koje „postaju sve značajnije i kompleksnije pa nacionalne ekonomije osećaju jače pozitivne i negativne efekte kretanja u svetskoj privredi“ što „umnožava broj ekonomskih problema koje nacionalna ekonomija ne može uspešno izolovano da rešava“. To otvara mnoga pitanja nacionalnim državama i nauci koja se bavi problemima svetske privrede, čime „naučna disciplina Međunarodna ekonomija dobija na aktuelnosti i značaju sa daleko brojnijim, kompleksnijim i težim problemima koje treba rešavati“, a što ovoj knjizi dodatno daje na značaju.

U tematskoj oblasti *Analiza spoljne trgovine*, objašnjavajući međunarodnu podelu rada, autori predstavljaju i kvantitativne pokazatelje koji se koriste u ekonomskoj analizi položaja zemlje: spoljnotrgovinske koeficijente, geografsku i robnu strukturu izvoza i uvoza, cenovnu i dohodovnu elastičnost izvoza i uvoza, odnose razmene i indeks globalne konkurentnosti, krunišući ih objašnjenjem kejnzijanskog koncepta spoljnotrgovinskog multiplikatora kojim pokazuju značaj izvoza za povećanje nacionalnog dohotka i izlazak iz „začaranog kruga siromaštva“ ali samo izvozno orijentisanih privreda. Na kraju ove tematske oblasti, kao i ovog dela knjige, autori su obradili i faktore konkurentnosti izvoza, odnosno nacionalne ekonomije, ukazujući na sve veći značaj necenovnih, u odnosu na cenovne faktore konkurentnosti, kao i da će se lista faktora konkurentnosti i dalje menjati, kako u pogledu proširenja tako i u pogledu značaja pojedinih faktora, a da je za zemlje najznačajnije da „prepoznaju i iskoriste svoje faktore konkurentnosti, jer se oni ne nasleđuju već permanentno stvaraju i dograđuju“.

Opređenje autora da na početku ovog, kao i svakog narednog dela knjige, navedu tematske oblasti koje će u tom delu razmatrati, doprinosi

dobroj preglednosti i boljoj upućenosti čitaoca u materiju obrađenu u datom delu knjige. Pored toga, na početku svakog dela, autori, u okviru rezimea, predstavljaju materiju obrađenu u datom delu, ukazujući na fokus proučavanja, ključne celine i razmatrane probleme, kao i konačni cilj proučavanja datog dela knjige, što dalje doprinosi preglednosti i još boljoj upućenosti čitaoca u materiju obrađenu u delu koji se nalazi pred njim.

U drugom delu knjige, pod naslovom *Teorija međunarodne trgovine*, obrađene su četiri tematske oblasti: *Podela teorija međunarodne trgovine*, *Merkantilistički koncept spoljne trgovine*, *Liberalističke teorije međunarodne trgovine* i *Protekcioniističke teorije međunarodne trgovine*. Polazeći od pitanja korisnosti ekonomske saradnje sa inostranstvom, odnosno od spoljnotrgovinskog impulsa, autori ukazuju na osnovnu dilemu u vezi međunarodne trgovine: autarkija ili specijalizacija i međunarodna podela rada, i shodno tome, pored generalne podele na teorije ponude i teorije tražnje, vrše podelu teorija međunarodne trgovine na dve velike grupe: liberalističke i protekcioniističke. Ističući važnu specifičnost predmeta Međunarodna ekonomija, koja se ogleda u obostranoj, i mikroekonomskoj i makroekonomskoj perspektivi, autori ističu njihovu međuzavisnost: da se mogućnost uključanja preduzeća u svetske trgovinske tokove (mikroekonomski pristup) istovremeno tiče i boljeg uključivanja privrede u međunarodnu podelu rada (makroekonomski pristup), na osnovu čega nam ukazuju na povezanost mikroekonomskih i makroekonomskih teorija međunarodne trgovine.

Objašnjenje evolutivnog razvoja teorijskih koncepta, u ovom delu, autori vrše počevši od perioda kasnog feudalizma i prvobitne akumulacije kapitala i koncepta uvećanja nacionalnog bogatstva kroz spoljnu trgovinu, i to od njegovog nerazvijenog oblika (bulionizma) do razvijenog merkantilističkog koncepta, koji su zajedno vladali više od dva veka. Pružajući uvid u dalji evolutivni razvoj teorijskih konceptata, autori nas podučavaju da su nove teorije nastajale ne samo kritikom starih i uključivanjem novih faktora u analizu spoljnotrgovinskog impulsa, već i kao logična posledica izmenjenih uslova proizvodnje i razvoja svetske privrede. Na kritici merkantilističkog koncepta spoljnotrgovinske politike, kao i sa novim uslovima proizvodnje, razvijena je klasična teorija međunarodne trgovine, kao osnova liberalističkih koncepcija spoljne trgovine, kojima se autori detaljno bave u svom radu, i to: kako teorijom apsolutnih prednosti, teorijom komparativnih prednosti i teorijom recipročne tražnje, kritički se osvrćući na njih, tako i neoklasičnom teorijom, teorijom troškova supstitucije i teorijom opšte ravnoteže, kao i brojnim drugim teorijama koje su na spoljnotrgovinski impuls gledale iz posebnog ugla ili polazeći od pojedinih faktora ili pak pokušavajući da ih objedine (kao što su teorija reprezentativne tražnje, teorija tehnološkog jaza, teorija životnog ciklusa proizvoda, teorija ekonomije obima, teorija bazirana na neperfektnoj konkurenciji, teorija intraindustrijske tj. intrasektorske trgovine, teorija periferne trgovine i teorija konkurentskih prednosti). Detaljno i kritički izučavajući teorije međunarodne trgovine, ukazujući na prerastanje jedne iz druge, međusobno ih komparirajući, autori su u ovoj

analizi učinili pomak u odnosu na postojeće udžbenike ovog tipa. Dodatni, kvalitativni, pomak je učinjen kod teorije opšte ravnoteže, odnosno teorije raspoloživosti faktora proizvodnje, novim istraživanjima iz poslednje decenije XX veka i s početka XXI veka, kao i kod teorije reprezentativne tražnje, odnosno teorije sličnosti zemalja kojom se prevazilazi nedostatak HOS teorije odnosno njene neusaglašenosti sa realnim ekonomskim tokovima. Ukazujući da su slabe strane liberalističkog koncepta međunarodne trgovine iznedrile protekcionizam, autori nam protekcionističke teorije međunarodne trgovine predstavljaju kroz klasične i nove teorije, analizirajući njihovu evoluciju i neusklađenost stavova zemalja (danas najrazvijenijih) koje su ove teorijske stavove primenjivale u sopstvenom razvoju i zahteva (liberalnih) koje ove zemlje danas ispostavljaju ispred manje razvijenih zemalja. Iako se početkom XXI veka stekao utisak da je protekcionizam potpuno nestao, svetska finansijska i ekonomska kriza iz 2008. godine je pokazala da je protekcionizam latentno prisutan, uz jedinu razliku u primenjenim, danas manje vidljivim, merama, a, takođe, uz intenzivniju primenu od strane razvijenih zemalja.

U ovom delu knjige se ističe i način na koji su se autori opredelili da nam predstave teorije međunarodne trgovine u svojoj knjizi, čineći to na kvalitativan i deskriptivan način, potpuno jasan i razumljiv, dostupan svakom čitaocu, navodeći brojne primere, date u samom tekstu ili posebnim tekstualnim delovima (tzv. tekst boksovima), ne insistirajući na grafičkim prikazima, već se fokusirajući na suštinska objašnjenja.

Pored toga, autori su se opredelili da na kraju ovog, drugog, kao i trećeg i četvrtog poglavlja u knjizi, daju pitanja za diskusiju, posebno značajna za potrebe studenata i proveru stečenog znanja, što je dodatni kvalitativni element koji ide u prilog korišćenja knjige kao udžbeničke literature.

Treći deo knjige, pod naslovom *Osnovi međunarodnih finansija*, sadrži sedam tematskih oblasti: *Međunarodna plaćanja*, *Devizni kurs*, *Platni bilans*, *Međunarodni monetarni sistem*, *Međunarodno kretanje kapitala*, *Svetski problem prezaduženosti* i *Međunarodne finansijske institucije*. Kao nezaobilazna karika međunarodne trgovine i povezivanja nacionalnih ekonomija u svetski privredni sistem, u ovom delu su obrađena pitanja međunarodnih plaćanja, kao protivčinidbe realnih ekonomskih tokova, uključujući objašnjenja međunarodnih sredstava likvidnosti, bankarskih komunikacionih mreža i kontokorentnih bankarskih odnosa. Ukazano je i na ulogu deviznih rezervi u međunarodnim plaćanjima, na bilateralizam i multilateralizam kao metode trgovine i plaćanja, razne vrste konvertibilnosti i pojam top valuta. Neizostavni delovi analize međunarodnih finansijskih tokova jesu devizni kurs, kao kategorija koja direktno utiče na sve spoljnotrgovinske transakcije, i platni bilans, kao kategorija koja evidentira sve spoljnotrgovinske promene, odnosno sva pitanja vezana za sistem i politiku deviznog kursa, kao i teoriju i politiku bilansa plaćanja. Autori ovde, takođe, čine određeni pomak vršeći sistematizaciju neravnoteža platnog bilansa, shodno utvrđenim kriterijumima (dubina problema i dužina ispoljavanja neravnoteže odnosno uzrok nastanka) i faktorima (monetarnog i realnog porekla) i predlažući mere,

odnosno metode, klasične i savremene, za njegovo uravnoteženje. U narednom delu, predstavljena je evolucija međunarodnog monetarnog sistema i stožera ovog sistema, Međunarodnog monetarnog fonda – njegovog osnivanja i zadataka, sistema odlučivanja, izvora finansiranja i pitanja vezanih za korišćenje sredstava ove institucije, kao i njene uloge u očuvanju stabilnosti deviznih kurseva. Još jedan pomak autori čine ovde, dopunjujući materiju analizom valutnih kriza, od prvih do onih novijeg datuma, identifikujući njihove uzroke, razmere, kanale širenja i povezanost sa međunarodnim tokovima špekulativnog kapitala. Važnu materiju međunarodnog kretanja kapitala autori su, nakon klasifikacije prema različitim kriterijumima, obradili kroz transfer zajmovnog kapitala i transfer investicionog kapitala (stranog direktnog i portfolio), baveći se i cenom transfera kapitala kao i pitanjem transfera kapitala u zemlje u razvoju. Problem prezaduženosti, koji nakon svoje prošlovekovne eskalacije, pogađa svetsku privredu više decenija, neminovno zaokuplja pažnju autora, koji identifikujući generatore krize i kriterijume za utvrđivanje stanja prezaduženosti, pažnju posvećuju pitanju rešavanja svetske dužničke krize, predlozima i pristupima za njeno rešenje, kao i značaju i ulozi bretonvudskih institucija u ovom procesu. Oblast međunarodnih finansija u knjizi je zaokružena prikazom međunarodnih finansijskih institucija, kako onih bretonvudskih, najznačajnijih za međunarodnu monetarnu stabilnost, tako i onih koje funkcionišu kao deo Ujedinjenih nacija, kao i onih koje se bave specifičnim problemima regiona.

Četvrti deo knjige, *Spoljnotrgovinska politika*, autori su koncipirali i obradili kroz pet tematskih oblasti: *Uloga i značaj spoljnotrgovinske politike*, *Carine kao instrument spoljnotrgovinske politike*, *Necarinske barijere kao instrument spoljnotrgovinske politike*, *Međunarodna ekonomska integracija*, *Institucionalizacija međunarodne trgovine*. U ovom delu, autori se bave spoljnotrgovinskom politikom, kao segmentom ukupne ekonomske politike, kojom se definišu ciljevi, mere i instrumenti u sektoru spoljne trgovine. Obzirom na značaj carina, kao najstarijeg instrumenta spoljnotrgovinske politike, i jedinog transparentnog, koji ujedno i štiti domaću privredu od inostrane konkurencije i predstavlja fiskalni prihod za budžet, autori su ih detaljno predstavili: polazeći od njihovih osnovnih dejstava, argumentovano razdvajajući opravdane od neopravdanih razloga za uvođenje carina, klasifikujući carine prema različitim kriterijumima i objašnjavajući brojne efekte carina na privredu zemlje, kako uvoznice tako i izvoznice. Sve veća primena nepredvidivih, neuhvatljivih i neočekivanih tzv. "nevidljivih carina", na svakom koraku (od zaključivanja spoljnotrgovinskog sporazuma do realizacije plaćanja), opredelila je autore da, u narednom delu, pažnju posvete brojnim oblicima necarinskih barijera, razvrstavajući ih: kako na one defanzivnog i ofanzivnog protekcionizma i one kojima se ostvaruju drugi ekonomski i društveni ciljevi, tako i na tradicionalne, tehničke i administrativne, ukazujući na pojavu savremenog merkantilizma usled njihove proširene primene. Posebnu oblast, u okviru ovog dela, autori su posvetili međunarodnoj ekonomskoj integraciji - procesu udruživanja nacionalnih privreda radi ostvarivanja određenih ekonomskih ciljeva, proučavajući njenu dugu istoriju, metode i oblike, kao i brojne integracione

processe kako među razvijenim tako i među zemljama u razvoju. Analizirajući bogatstvo formi integracionih procesa, najveću pažnju su posvetili integracionom procesu na tlu Evrope, jedinstvenom u svetu, polazeći od njegovih početaka do današnjeg ustrojstva, detaljno razmatrajući sva pitanja vezana za ovu integraciju, pored čega su predstavili i druge integracione grupacije po pojedinim kontinentima. Nezaobilazni deo ove oblasti jeste pojava i razvoj institucija međunarodnog ekonomskog poretka i njihov značaj i uticaj na međunarodne ekonomske tokove. U delu *Institucionalizacija međunarodne trgovine* autori su se opredelili da nam detaljno predstavie institucije od posebnog značaja za regulisanje međunarodnih trgovinskih odnosa: Svetsku trgovinsku organizaciju i ekonomske institucije UN, baveći se i institucionalizacijom međunarodnog tržišta primarnih proizvoda. Pažnju su posvetili i savremenom procesu transnacionalizacije međunarodnih ekonomskih odnosa, imajući u vidu da se ovaj fenomen - dinamičan razvoj transnacionalnih kompanija, umnogome odražava na funkcionisanje svetskog tržišta i odvijanje međunarodne trgovine, rezultirajući čak i u preovlađujućim međukompanijskim odnosima koji međunarodne ekonomske odnose stavljaju u drugi plan.

U petom, završnom, delu knjige, *Izazovi svetske privrede u XXI veku*, autori, kroz tri tematske oblasti: *Globalna ekonomska kriza*, *Globalni problemi svetske privrede* i *Modeliranje ekonomskih odnosa sa inostranstvom na početku XXI veka*, pokazuju različitost i donose novinu u odnosu na materiju uobičajeno sadržanu u udžbenicima ovog tipa, fokusirajući se na aktuelne probleme svetske privrede. Osim globalne ekonomske krize, kao akutnog problema, postoje i trajni, hronični, problemi svetske privrede, na šta nam autori skreću pažnju, baveći se kako svetskom finansijskom i ekonomskom krizom iz 2008. godine tako i drugim problemima svetske privrede, koji, po navodima autora, prete da izazovu daleko veće katastrofe od bilo koje ekonomske krize globalnih razmera i za čije će rešavanje biti potrebne decenije. Tako se autori ovde bave demografskim problemom, migracijama stanovništva i povezanim problemom hrane i vode, kao i problemima energije, sirovina, ekologije, klimatskim promenama i tehnologijom. U završnoj oblasti ovog dela, kao i knjige, autori zaključuju da modeliranje ekonomskih odnosa sa inostranstvom u XXI veku karakteriše proces globalizacije, maksimalna liberalizacija međunarodnih ekonomskih tokova i dominantna pozicija multinacionalnih kompanija koje formiraju neperfektno tržišno strukturu na svetskom tržištu.

Na kraju, polazeći od toga da je cilj Međunarodne ekonomije kao naučne discipline, kako sami autori navode, da ponudi rešenja za adekvatno uključivanje nacionalne ekonomije u svetske privredne tokove i predloži rešenja za ostvarivanje maksimalne koristi iz njih, možemo reći da je želja autora, navedena na početku ovog dela, "da čitaoce na što jednostavniji način upoznaju sa međunarodnom ekonomijom kako bi se stvorile osnove za bolje rezultate Srbije na planu ekonomske saradnje sa inostranstvom", ovakvom knjigom ostvarena. Upravo ova osobina, jednostavan način izražavanja, sasvim jasan, potpuno razumljiv, pitkost i

prijemчивost teksta, čini dodatni kvalitet knjige i pristupačnost materije svakom čitaocu.

Posebnu vrednost knjige čini njena sveobuhvatnost. Treba istaći da značaj ove knjige leži i u činjenici da ekonomska saradnja sa svetom pretpostavlja puno znanja iz različitih disciplina, jer se, kako i sami autori ukazuju, neznanje u tom procesu ne prašta i vrlo skupo plaća.

Dodatni kvalitet je postignut činjenicom da je obrađena materija ilustrovan nizom primera iz prakse, analizama i zanimljivostima koje su date ili u samom tekstu ili u posebno izdvojenim tekstualnim delovima. Ovi momenti, česti u knjizi, doprinose ne samo boljem razumevanju izložene materije nego i većoj zainteresovanosti čitaoca, mogli bi reći čak i onih koji nisu iz sfere ekonomske nauke. Pored toga, treba istaći i da knjiga obiluje navodima brojnih ekonomista i svetskih naučnika, kako iz ekonomske tako i drugih sfera, po svakom razmatranom pitanju. To dodatno materiju čini ne samo jasnijom i uverljivijom nego i interesantnijom za čitaoca.

Možemo zaključiti da su autori ovog dela ostvarili postavljeni cilj i jasnim i prijemčivim rečnikom predstavili i potpuno objasnili obimnu materiju međunarodne ekonomije svakom čitaocu u čijim rukama se ovo delo nađe. Ovim delom, dva autora, prof. dr Miloš Todorović i dr Ivan Marković, su ostvarila značajan doprinos nauci, poštujući strukturu egzistirajućih udžbenika iz ove oblasti ali i unoseći novine i svesno se razlikujući i odstupajući od date tamo gde je to trebalo, detaljnije, opširnije ali i aktuelnije se baveći već obrađenim pitanjima iz ove oblasti kao i unoseći nova pitanja koja karakterišu savremenu svetsku privredu i međunarodne ekonomske odnose. Pored doprinosa ekonomskoj nauci, autori će, kroz svoje delo, nesumnjivo ostvariti i praktičnu vrednost kroz znanja koja su pružili kako studentima, tako i istraživačima, ali i privrednicima koje zanima aspekt ekonomskih odnosa sa inostranstvom. Stoga, ovo je knjiga koju treba preporučiti ne samo studentima osnovnih nego i viših nivoa studija, ali i široj ekonomskoj i društvenoj zajednici, ekonomskim stručnjacima, nosiocima ekonomske a naročito spoljnotrgovinske politike i kreatorima ekonomskih odnosa sa inostranstvom, kao i svakom pojedincu zainteresovanom za pitanja međunarodne ekonomije, međunarodnih ekonomskih pojava, procesa i odnosa, kao i ekonomskih odnosa nacionalne privrede sa inostranstvom.

Sandra STOJADINOVIĆ JOVANOVIĆ